

A PÁRBAJRÓL.

Írta
ESTERHÁZY SÁNDOR,
a bölcsélet r. doktora.

Ára 40 kr.

KOLOZSVÁRT.
NYOMATOTT A MAGYAR POLGÁR KÖNYVNYOMDÁJÁBAN
1885.

E. KOVÁCS GYULÁNAK,

második atyjának,
legjobb barátjának, tanítójának

tisztelete és változhatlan szeretete jeléül
ajánlja

a szerző

I.

A PÁRBAJ EREDETE, FOGALMA.

A párbajnak maga neve már, ez intézménynyel való tüzetesebb foglalkozásra hívja föl a gondolkodókat. E szó ugyanis pár bajt jelent; egyet-egyét a küzködő felekre és pár, azaz kettős bajt a társadalomra nézve. Az egyes bajainak megkönnyítését az alalmazsnálkodók nemes szívére bízhatjuk; a kettős bajokkal, vagyis a közbajokkal foglalkozni azonban, a gondolkodásnak par excellence és mindenekelőtt való kötelessége. Annál is inkább, mert a párbaj a kettős bajok között is különösen átkos egy baj, mely míg egyrészt a társadalom legműveltebb és legszükségesebb osztályaiból szedi naponkint áldozatait, addig másrésztől sajátyszerű természeténél fogva, alig gyógyítható.

Pedig a vizsgálódó előtt könnyen úgy látszhatnék, hogy ez századunkban csekélyebb jelentőségű föladat. Hisz a párbaj a század szellemével nyílt ellentétben áll. A parlamentek, egyetemek, bíróságok és elvben ezer ember közül kilenczszáz kilenczvenkilencz, naponkint ismétli e „barbár“ intézményre a pereat-ot. Az emberszeretet és felvilágosodás elvei összeférhetlenek azon elvekkkel, a melyeken a párviadal intézménye nyugszik.

És mégis mindez nem bizonyít egyebet, minthogy a párviadal korunk történetében egy felötlően sajátyszerű jelenség. Sajátyszerű, mert e naponként ismétlődő viadaloknál a társadalom elveivel ellenkezőleg cselekszik

és felötlő, mert mindez oly században történik, a melynek első és főjellemvonása, hogy társadalmi ügyeit minden más mellőzésével az ész világánál igyekeznek rendbe hozni.

A pereat-ozó parlamentek, egyetemek, törvényszékek és a bontón társaságnak minden rendű és rangú lovagjai, megsértetvén, mind párbajoznak, és új gondokat szereznek a szegény filozófusnak, a ki ez értelem és akarat között való ellentét okairól magának és másoknak számot adni akar.

A párbajról annyi mindenekelőtt bizonyos, hogy korcsszülött Apja az egyén főnségének tana, anyja maitresse, a társadalmak hiányos intézményei, melyek az elégtétel megadásáról, bizonyos bűnök megtorlásáról, oly tökéletlenül gondoskodnak. Az apa nemes és az ágyas fajtalan véreből származott e fattyú-gyermek, a magasztos és a tökéletlen ostobaság e mixtum composituma.

Igazolja állításunkat az, hogy a párbajok közszokássá csak a középkorban, tehát azon korban váltak, mely a szabad egyént a bíboros fölségek trónjára emelé. Valóban az ember megsértése az ó-korban a „nyomor“ (Plotinos), egy „hulló falevél“ (Homeros), vagy „egy árnyékálmának“ (Pindaros) a megsértése volt. Hogy Sokrates az embert „kis isten“-nek nevezé, azt csak a választottak tudták és csak a legválogatottabbak hitték. A „római polgárok“ aránylag igen kis számmal voltak és méltóságuk arczulcsapása szigorúan büntetett. Különb is mi volt e római polgár a középkor egy szabad germánjához képest? Legfeljebb is nagy ember!

A középkorban már a kis iskolák katekizmusa „az Isten képmásá“-nak hirdeté az embert, kiben ha a malaszt megvagyon, a Háromság harmadik személye tényleg lakik, mint a szív az ember kebelében. A férfi fölkenve, Isten testét képes varázsolni a földre s megbocsáthat tenger-bűnöket. A nőt meg szüzessége Krisztus

arájává teszi; mint egy oltári szentséget hordozza ez erényt magában. A ki sért tehát nőt, avagy férfiút, királyi fölségeket sérteget; kivéve, ha ez isteni adományokat a közszem előtt valami elkövetett hiba vagy az előítéletek egy örökölt szégyenfoltja homályosítja el.

Miként boszulhatta volna meg tehát a hölgyeken és lovagokon ejtett számtalan felségsértéseket gyorsan és igazságosan a lomha, félszeg és egész az unalomig fontolgtató állam?! Az, hogy királyi fölségsértett királyi fölséget, mitsem határoz; annál nagyobb sérelem, minél magasabb állású személytől ered. Fölségsértésért csak fölséges vér szolgálhat elégtételül.

És ez állapot, az eszmék némi változásával fönmaradt egész napjainkig. Istennek hála, az emberiség nagyrésze még mindig hívőkből áll. Azokra nézve pedig, a kik nem hisznek, az ember az újkorban még mindig fölség, a természet erőinek és a fölvilágosodásnak ura maradt.

A törvényhozók meg a századok folyamán minden egyébről gondoskodtak, csak a becsületsértések kellő megtorlásáról nem.

Innen a párbaj, mint a halál egy virágzó fája áll ma is előttünk és sáppadt virágai mindegyre rémülettel töltenek el. Ne legyünk azonban igaztalanok. Egy ágát a fának sikerült mégis lemetszeni. Az ítéleti párbajokat értjük, melyek a középkorban, mint az istenítélet egy neme szerepeltek és a bűnös fél kipuhatlására vívattak.

Ezekkel ellentétben áll a tulajdonképpeni párbaj, a mi párbajunk, melyet a filozófiában becsület-párbajnak neveznek. Ez mai jelentésében a következőleg definiálható: „Két személynek, előleges megegyezés folytán, bizonyos szabályok szerint, segédek vagy tanúk jelenlétében, öldöklő fegyverekkel vívott veszélyes harcza, a sértett becsület helyreállítása és a bántalom megtorlása végett.“

E meghatározásban minden szó lényeges és sok-

kal ismertebb semhogy vele hosszasan foglalkozunk kéne. Ketten vívnak, mert a csoportonkénti párbajok, melyekben a felek barátai és szolgálai is részt vettek, a fölvilágosodás hatása alatt kimentek divatból. Az „előleges megegyezés“ a párbajt a közönséges verekedéstől különbözteti meg. A középkorban erre szükség nem volt; a mi újra a humanizmus terjedését bizonyítja. Épp ezt bizonyítják a szabályok is, melyek szerint a felek vívni tartoznak. Ezeket a francia arisztokrácia a negyvenes években állapította meg s azóta tekintélyes részről sok támadásnak voltak kitéve. Szerintünk azonban e támadások inkább magára a párbaj intézményére vihetők vissza, mint e szabályokra. A mi rossz ezekben van, az a párbaj bűne; a párbaj-elvek logikai keresztülvitele. A rosszról következetesen csak rossz származhatik. Ha szabad valakire egyszer lőnöm, nem látom át, miért ne lehetnék háromszor?! És ha valakit megsebezhetek egyszer, miért ne sebezhetném meg kétszer?! Vagy nincs-e a sérelmek között is fokozat és nem kell-e épp ezért az elégtételek között is különbséget tennünk?! Pedig ez az, a mit e szabályokban leginkább hibáztatnak.

A tanuk a társadalom küldöttei, kik a párbaj megtörténtéről és lovagias megvívásáról tesznek tanúbizonyságot, míg a segédok felök ügyét némileg magokévé téve, annyival tesznek többet, a mennyiben a sértés és az elégtétel közötti viszonyt ők állapítják meg és megvérzett vagy elvérző barátjoknak segítő jobbot nyújtanak. Az „öldöklő fegyverekkel vívott veszélyes harcz“ értelme önmagában világos. Legfontosabb azonban az utolsó jegy, a cél t. i., mely miatt a párbaj vívatik. Az intézmények helyessége épp úgy, mint minden más dologé, céljokból ítélni lehet meg. Finis coronat opus, ez értelemben is. Ha valaminek a dolgok rendjében föladata van és e föladatnak eleget tenni képes, helyes intézmény; ha nincs, vagy föladatának eleget nem tehet, létoka nincs és vesznie kell. Azért

szükséges, minthogy a párbaj célja a becsület helyreállítása, hogy a párbaj és becsület közötti viszonytal körülményesebben megismerkedjünk.

II. A PÁRBAJ ÉS A BECSÜLET.

A civilizáció, e deli, józan gondolkodású fiatalember, minden egyes alárendeltje születésénél szép összeg pénzzel lép az újszülötthöz és „kis barátom kamatoztasd“, szdl vidám mosolylyal a világ új pólyás polgárához. Ez összeg a becsület, mely a homály országaiban csak a kiváltságoltak osztályrésze, s a mely egymaga több boldogság-kamatot hozhat, mint nélküle a világ minden kincse együttvéve.

Viszonyt azonban a becsület és a párbaj között fölfedezni valósággal nehéz dolog. A párbaj és a becsület merőben ellentétes természetűek s alig magyarázható meg, miként léphetett az északi és déli sark e két szülöttje oly testvéri szövetkezetre, hogy századokon át elválhatatlanok s az édes szeretet csókjaival illetik egymást.

A tulajdonképeni becsület, melyet belső becsületnek nevezünk, nemét tekintve, egyike azon dolgoknak, melyeket a régiek a filozófiában műszóval hab itus-nak, öltöztetnek neveztek, s a mely faji meghatározásával (definitio speciei), azon a jócselekvés gyakorlása által vérré vált szokás, mely szerint valaki állandóan a józan erkölcs szabályait követve gondolkodik és cselekszik.

E jócselekvés alatt azonban nem értjük azt, hogy

a becsületes ember kisebb-nagyobb hibákat ne követessen el. Egészen a mennyei szentek se voltak ez apróbb gyarlóságoktól mentek. Ily értelemben nem hét igaz, de egy becsületes ember se találkozna a földön. A mi itt kívántatik, az mindössze az, hogy a becsületes ember tartózkodjék azon jelentősebb tévedésektől, a melyek a szó igaz értelmében bűnöknek nevezhetők. Ez a becsület, a maga általános, eszmei jelentésében.

Általános értelemben, mert a társadalomban neki tulajdonított jelentés szerint ennyi se kívántatik ahhoz, hogy valaki tetőtől-talpig derék, becsületes ember legyen. Ehhez elég, ha azon speciális, nagyobb botlásoktól tartózkodik, a melyeket a társadalom ítélő-szava megbélyegzőkként jelez. E vétségek jórésze az idők és a változó társadalmak szerint különböző. Voltak idők, melyekben a házasságtörés becstelenséget vont maga után; elkövetője a társadalom kiátkozottja lón. Ismét ma a lopás, bárkit is becstelenné tehet. De napjainkban csaknem minden társadalomra nézve áll az, hogy a bevett erkölcsök szerint több tekintetben bukott ember, e társadalmi felfogások szerint még mindig becsületes ember lehet.

A gonosz tett, melyet valaki elkövet, vagy a becsületsértés, melylyel más által illetetik, megfosztja az illetőt becsületétől. Lehetetlen föl nem ismernünk itt a középkori keresztény eszmék befolyását és keresztény tanok utánzását. A malasztról szóló tan teljesen megegyez azzal, a mit a társadalom a becsület elvesztéséről tanít.

E keresztény tan szerint, a malaszt isteni adomány, a melyet az, a ki halálosan vétkezik, tehát nagyobb vétket követ el, elveszít. A bűn tehát nem tapad, mint valami pozitív rossz a lélekre, hanem tulajdonképpen hiány: a malaszt elvesztése, hiánya. Szintígy az elégtételadásról szóló elmélet is egészen a katolika vallás, illetőleg a középkori kereszténység eszméinek

utánzata. Ebben a bűn Isten megsértése, a melyért csak isteni vér, Krisztus vére hullása lehet elégtétel. A becsületsértés, Isten képmásának a megsértése, a melyért csak egy Isten képmásának a vére szolgálhat elégtételül.

A különbséget, hogy a becsületsértésért nem vagdalják össze egyszerűen a bűnöst, a germán harcias eszmék befolyása okozta. Azokra nézve, a kik küzdeni amúgy is szerettek, alkalmasabb, illőbb volt viadalban tenni ezt. S a középkor kevéssé számító lovagias szelleme nem igen törődött azzal, hogy az ártatlan fél is megsebezhető. Mindez különben újra nyilván bizonyítja, hogy párbajról az ó-korban szó sem lehet. Ez határozottan a keresztény eszmék behatása alatt keletkezett és fejlődött. Az ó-korban csak verekedtek, nem párbajoztak az emberek.

A külső becsület vagy becsülés, azon vélemény, a melylyel valakiről hiszszük, hogy gondolkodása módjában és cselekedeteiben állandóan a józan erkölcs szabályaihoz alkalmazkodik, azaz belső becsülettel bír.

Természetes azért, hogy ez összeg, a belső becsületre támaszkodó külső becsület, sőt a külső becsület önmagában is kiszámíthatatlan értékkel bír. A kereskedő hitele, a katona előmenetele, a tanító, a hivatalnok alkalmaztatása, mind ez összeg értékére támaszkodik. Ha ez alap megrendült, megrendült a szerencsés helyzet, a fölébe emelt épület is, és a birtokos többi tőkési kétségbeejtő gyorsasággal kezdik a világ börzepiacán veszteni értékeiket.

Miért is a becsületsértés az egyén jóléte ellen intézett hatalmas támadás, mely érintetlen s a maga szennytelenségében hagyja ugyan a belső becsületet, de annál károsabb lehet a külső becsületre nézve. Valójában nem egyéb, mint bárminemű kifejezése azon valakiről igazán táplált, vagy

csak állítólagos véleménynek, hogy valaki belső becsülettel nem bír.

E különböző természetű becsületsértések azok, melyek megsemmisítésére, ellensúlyozására a párbaj törekszik. Tulajdonképpen kettős föladattal bír: az egyik negatív, a megtámadott külső becsület megvédése; a másik pozitív, a jogtalan bántalmazás megtorlása. E kettős föladat tökéletes meg nem oldása az, a miből a párbaj intézményének jogtalansága és esztelensége napnál világosabban kimutatható.

Mert valóban, az elsőt illetőleg, miért lenne az alapján jó emberből becstelen, vagy a becstelenből becsületes azért, mert ez pisztolyát a kijelölt időben elsüti, az meg néhány kardvágást tenni vonakodik?! Az, a ki megbántójának nagylelkűen megbocsát, sokkal nemesebben viseli magát, mint a ki vérével akarja boszuszomját csillapítani. A vakmerőség nem bátorság, pedig a párbajban csak vakmerőségről lehet szólnunk. Minden erény csak addig erény, a míg észszerű tettek végrehajtására ösztönöz, a prudentia vezetése alatt áll. Az észszerűség határain túl vagy innen a cselekedetre a hiba korcsbélyege süttetik. A katona, a ki hazájáért életét teszi kockára, bátran cselekszik, mert nemes, nagy czélért, észszerű dologért küzd. A ki párbajban veszélyezteti életét, az legfeljebb vakmerő, mert életét kockára esztelenségért teszi. Sőt mindamellet gyáva is lehet, mert az ész Ítélete ellenében fél a közvélemény gáncsoló szavától; inkább az utczai pletyka előtt hajol meg, mint a szellem lángszava előtt. És jól megjegyzendő, a mit már Sallustius is mondott, hogy vakmerőségre inkább hajlandók a tél vagy egész gazemberek, mint a becsületesekre figyelem, óvatosság, melylyel ezek csak jót akarván tenni, cselekedeteik erkölcsi értékére ügyelnek, nem igen engedi bennök a vakmerőség kifejlését. A mely igazság a párbaj-vakmerőség, úgynevezett bátorság értékét kellő világításba helyezi.

Egyetlen esetben lehetne a párviadalokat a becsület mérczéjéül (criteriumául) tekintünk: azon esetben, ha a társadalom úgy vélekednék, hogy a páros viaskodásra kelő életénél is többre becsüli a belső becsületet, tehát tényleg becsületes ember.

Ez okoskodásnak azonban minden tétele hamis, hibás a következtetés is, miért az egész szarvas-okoskodás. Először, mert a vívó kardcsapásaival, ha valamit, csak annyit bizonyít, hogy igen sokat tart, nem a belső becsületre, hanem arra, mit mondanak felőle az emberek. Ezzel pedig a közlelkek sokkal többet gondolnak, mint a műveltebb, emelkedettebb szellemek. Másodszor, mert mi sem akadályozza, hogy valaki szive vérében hitvány, gazember legyen és kiállhat mégis, különösen ha gyakorlott vívó, minden félelem nélkül egy szál kardra, hogy megvédelmezzon egy, tán soha sem létezett, becsületet. Való igaz, az emberi társaság a párhaj intézményével önmagát csalja, becsületesekül kényszerülvén elfogadnia becsteleneket és becsteléneknek hirdetvén nem ritkán a falat-kenyér, jó embereket, kiknek tán egyetlen hibájok, hogy kissé gyöngék.

Hasonlóképp primitív egy intézmény azonban a párviadal, a már említett második föladat szempontjából is. Ki tagadhatná, hogy a bűnöst büntetni igazságos dolog, de ki állíthatná, hogy rendezett társadalomban az egyén ezt maga teheti és teheti különösen a sértett fél maga igazságosan? Az a gyarló ember, kinek tekintete egy jól kimért arczulsapástól még mindig szikrázik, majd számítani fog, például így, hogy kardommal csak eddig, vagy addig megyek, mert a sértés ilyen vagy amolyan büntetést kíván. Csak egy font húst, mondja talán Schylokkal! Nem, nem, vág a hogy vághat, addig megy a kard élével, a meddig mehet, különösen a harc hevében, mikor saját testi épségét is megtámadva látja. De föltéve, bár meg nem engedve, hogy elnézhető ily sajtászerű igazságszolgáltatás:

ez intézmény bölcsesége abban kulminál, hogy az ártatlan épp úgy eleshetik, mint a bűnös. Mindakettő keresztüllőheti és lövi tényleg egymást. A vett sérelemért elégtételül koporsó, sír, halál. Oly igazágszolgáltatás ez, mely az őskorok ama minden társadalmi rendet nélkülöző viszonyaira emlékeztet, midőn a kiáltó vadonok fia, botjával védte övéit és magát, a támadónak agyarkodásai ellen. Úgy látszik, így vélekednek magok a párbajozók is, midőn a párbajoknál levetkeznek. Visszatérvén szokásban, ruházatban is visszatérnek a fügefá-costumök idejéhez.

III. A PÁRBAJ ÉS A TÁRSADALOM.

A társadalom sajátos viselkedésének okául a párbajjal szemben legkönnyebb az előítéletet említeni. Ez tényleg egy ok is, de korántsem a fő ok. Fő oka annak, hogy a társadalom a párbaj számára bizonyos létjogot követel: a szükség, legyen az tetszés szerint akár aerumna, akár necessitas.

Mikor a társadalomnak valamire szüksége van, kérését először előadja alázatosan az államnak, aztán ha késedelmeskedik, megsürgeti; megsürgeti egyszer, meg kétszer és ha az még erre se igyekszik a fölmerült hiányt, bajt eltávolítani, akkor a társadalom úgy a hogy tud, maga segít magán.

Így történt ez a becsületsértések affairejében is.

A társadalom a becsületsértésekért való elégtételért az államhoz folyamodott és mivel a beteges állam kötelességét nem teljesítette, a társadalom az állam mankóját eldobta magától és maga segített bajain.

Ma is mily elégtételt nyújt az állam, bizonyos mélyen megalázó sérelmekért ?!

A férj, kinek családi boldogságát valami kalandor házasságtöréssel dúlta föl, nem talál méltó elégtételt sem a törvényszéknél, sem a közvéleményben. Az emberek nevetnek vagy szánakoznak fölötte, míg vetélytársának, mint szerencsés kópénak az egész világ tapsol. Adja föl; meghurczolják családi életét a nyilvánosság előtt; ellenfele nagy nehezen kap egy pár hetet, a melyek eltelte után azonban mint a világ legérdekesebb embere hagyja el börtönét. Nincs más mód, fegyverhez kell nyúlni.

Valakit arczul ütnek; egész életére meg van bélyegezve. A közvélemény előtt határozottan nevetséges, míg az állam öt forint bírsággal vigasztalja. Ha csak ettől kellene félni, egy-egy rakoncátlan gazdag ember egész községeket pofozhatna föl. A társadalom megvédi a méltatlan támadásokkal szemben tagjait, a párbaj intézményével s azon elmélettel, habár felette gyarló elmélettel, melyet a becsületről tanít. Sokkal jobban gondoskodik az egyes érdekeiről még így is bizonynyal, mint az állam-hatalom. Szükségek ezek, melyeket eltagadni nem lehet s a melyeken segíteni kell.

A mellék-okok, melyek a társadalom észjárását a párbaj ügyében befolyásolták, nagyobb számmal vannak. Legyen elég a sok közül különösen a következők kiemelésére szorítkoznunk.

Először: a párbaj szabad folyást enged az egyén boszujának. Ez a párviadal méze, bonbons-ja. Lehet büntetni, vágni, metszeni, nem a bakó útján, hanem sajátkezüleg.

Másodszor: a betegesideálizmus, mely különösen a regények által terjesztetik és istápol títik, nagy mértékben növeli a párbajkedvet. A regénygyártók mindinkább ellaposuló társadalmi viszonyaink között, mint a pusztaság oázára, úgy tekintenek a párbajokra. Íme valami rendkívüli, gyári füsttől el nem homályosított

dolog a lovagkorból! Légy üdvöz százezerszer! És a beteges idealizmus szelleme hívőinek a párbajt, mint valami nagy és nemes dolgot magasztalja.

Harmadszor: a nő és a férfi hiúsága, az emberi szív e legmélyebben gyökerező szenvedélye. A férfi kardját forgatva, a lovag hírére tehet szert és melyik nő nem vágyik a dicsőségre, bájaival egy párbaj okául szerepelhetni?!

Négyedszer: az ifjúság. A szent lelkesedés az egyén fönségének fönséges tanáért, mely a fiatal szívet lázban tartja és saját méltóságára emlékezteti, fenkölt gondolkodásához illőnek találja vérrel mosni le becsületéről minden kis szenyfoltot és karddal kényszeríteni mindenkit önbecsének elismerésére.

Az ötödik ily ok: a felületes bírálat. Az emberek ritkán hatolnak be a dolgok lényegéig. Rendszerint csak a külszín szembeötlőbb ragyogásait látják. A párbajnak vannak csillámló oldalai és ezek, szerencsétlenségre, sokkal szembetűnőbbek, mint árnyoldalai. Ki tagadhatná, hogy a magasztosnak, szépnek egy sugara van abban, ha a férfi életével áll jól szavaiért és tetteiért.

Épp így nem utolsó gondolat vérrel mosni le az arculütést. Anyánk beszennyezett becsületét pláne fegyverrel is megvédelmezni, némileg a természettől ránk szabott kötelességnek is látszhatik. Az emberek látják a magasztos e foszlány-darabjait, látják a közszokást, a halálesetek ritkák ... nyugodtan napirendre térnek.

IV. TEENDŐINK.

Nincs a tudományos kérdések közt egy is, a melynek megoldása annyi nehézséggel járna, mint a társadalmi kérdéseké. Nincs, mert e baj-szemek fölfejtéséhez az egész ember és a társaság múltjának és jelenének tökéletes ismerete kívántatik. Az ember pedig egy „kis világ“, kinek megismerése a látható dolgok között a legnehezebb. Ő bírja tökéletesebb módon magában egyesítve mindazt, a mit köröttünk a többi lények. Ő test, bizonyos értelemben növény, állat és ezenfölül szelleme egy lángsugár, mely a természet e három országának adományait mintegy megaranyozza.

Innen van az, hogy a párbaj kérdésével is a XVI. század eleje óta már annyian foglalkoztak és mégsem sejtjük ma sem, hogy mikor lesz emberi agyban e kérdés tisztázva, a dolog természete megállapítva^ és kijelölve az orvosszerek, melyeket ellene alkalmazni kell. Ha ez meglesz, úgy korunkban a dolog nehezebb része megesett. Míg azelőtt az intézmények százfontos nehezékekkel földhöz lánczolva állták, daczolva a századok viharaival: addig ma a gyermek-kéz is megváltoztathat sok dolgot, sőt általában bizonyos hajlandósággal bírunk, változtatni a meglevőn. Előre, a tökéletesség messze van! Ez a jelszó, mely munkáink körében vezet. Azért szükséges, hogy e kérdésekkel megpróbálkozzunk. Legyünk a pusztában kiáltozónak szózatai addig, a míg meg nem érkezik a Cid, el Campeador, a ki ezt a rosszat is kivégzi, a szellem fegyvereivel. Annál inkább, mert a történelemből tudjuk, hogy a fáklya, melyet ragyogó elmék a dolgok egymásika fölé gyújtottak, mindig a megelőző mécsék szerény világánál gyúlt meg. Nagy fény sohasem támadt kis fények nélkül.

Mi az tehát, a mit a párbaj ellenében tenni lehet? Mindenekelőtt minél többet foglalkozni vele. Hanyagaszorgalommal hordani össze történetéből az adatokat, hogy világosan állhasson előttünk szereplése. Aztán behatolni egész lényegéig, feltüntetni a viszonyokat, a melyben az egyes intézményekkel, uralkodó és uralmat vesztett eszmékkel áll. Föltárni vele szemben az emberi szív nyilatkozatát, a vallások átkait, a tudósok szavát; szóval megnyitni a világosság minden forrását. Ez a legnagyobb szolgálat, a mit a párbaj ellenében tehetünk. Hozzá hasonló még csak egy van: terjeszteni minél nagyobb kiterjedésben a már fölismert és tisztázott igazságokat. Az bizonyos, hogy ez intézmény hitvány, haszontalan, tehetetlen és nyomorult, leírni tehát ezt a toll mindennemű, rangú és rendű mozgásaival, A-papírra, B-papírra, velin-papírra és közönséges újságpapírosra, hogy az eszmék és igazságok ezerszer és még egyszer ismételve, a közvélemény vérébe mehessenek át és vérré válhassanak, A kelevény, a míg nincs megérve, fel nem metszhető és el nem távolítható. A társadalmi bajok akkor érnek meg, mikor a köztudat lelke mélyében meggyőződik arról, hogy azok valóságos bajok. Ez a gyógyulás a kimaradhatatlan gyógyulás órája. A sárkány feje le van metszve, csak testét kell ezután a küzdőtérről elszállítani. Itt is igaz az, hogy „a toll megöli a kardot“, mert a vívótőr is csak kard.

Minél több elme foglalkozik egy dologgal, annál sokoldalúbb ismerete nyerhető a tárgynak. Sok szem többet lát; egyik különösen ezt, a másik különösen azt. így támad az általános világosság. Filozófiai szempontból tekintve különösen a párbajt, természetesen inkább a teendők szelleméről szólunk, mint arról, hogy hic et nunc mit kell tenni. Erről spécifike a jogászoknak kell gondoskodni. De nem fognak gondoskodni, és nem is gondoskodhatnak addig, a míg az intelligencia gondolkozásában ez átváltozás meg

nem történik. Ha a párbaj valóban szükségtelen intézmény lesz és minden ügynevezett műveit ember előtt tisztán fog állni, hogy káros és haszontalan valami, akkor indul meg ellenében a társadalmi mozgalom, a mi az állam közbelépését provokálja. Ide kell tehát hatni mindenekelőtt. Így volt ez Angliában, és így lesz mindenütt.

A legtöbb író, a ki hazánkban is a párbajjal foglalkozik, társadalmi mozgalmat indítványoz. Ügynevezett párbaj ellenes szövetkezeteket kell szerintök alakítani, a melyek tagjai semmiféle körülmények között sem verekednek meg. Ez azonban nyilván korai dolog. A közvélemény ehhez ma még nincs megérve. Nemcsak nálunk, de Németországban s a kontinens többi államaiban sem. Ha létre is jöhetnének nagy nehezen ily szövetkezetek, a részvétlenség miatt csakhamar újra eltűnnének, önmagukban elcsenevészednének. Ma írni kell, később majd cselekedni!

Ezek a teleírt árkusok, és az a néhány száz hulla, a melyet a párbajban ezután elesendők hagynak maguk után, fogja kijózanítani a közvéleményt. Akkor tömegesen és rohamosan, mintegy önmaguktól fognak ily szövetkezetek keletkezni, és az állam gondoskodni fog róla, hogy a becsületsértések megfelelő büntetésekkel sújtassanak. Szigorúan fogják büntetni az arczulütést stb. nálunk az állam, másutt a közvélemény, mert nálunk ez utóbbi luxusabb, mint mi egyesek.

Addig arra gondolni, hogy az állam szigorúan büntesse magát a párbaj büntényét: esztelenség. Példával erre nézve igen sokkal szolgál a történelem. IV-ik Henrik francia király fejvesztéssel és jószágelkobzással büntette a párviadalok részeseit. Mit ért vele? Azt, hogy aránylag sosem vívtak annyi párbajt, mint éppen az ő uralkodása alatt. Ugyanezt állíthatjuk a XIII-ik Lajos, Mária-Terézia királynőnk, és N.-Péter orosz czár hasoncélú és hasontartalmú rendeleteiről. Hasztalan jelentek meg a francia királyok 1643.

1644, 1651. 1653 és 1657-iki szigorú rendeletei a párbaj ellen, mit sem használtak, mert ezen az utón cél egyáltalán nem érhető.

Hogy akkor, midőn a közvélemény becsületünk elvesztésével fenyeget, az állam a közvéleménynek való hódoláért drákói szigorral büntessen: ez nemcsak esztelenség, de a szó igaz értelmében kegyetlenség és annyi, mintha a társadalom és állam karöltve az egyén megrontására törekednék. Innen ő felsége igazi királyi lelkülettel engedi el a komolyabb párbajok vívóinak büntetését. A mai párbaj-büntetésnek mindössze annyi jelentése lehet, csak oda célozhat, hogy a könnyelmű, léha párbajok számát kevesbítse, illetőleg egészen megsemmisítse. Ott, a hol komoly sérelmekért mérik össze az aczélokot, e büntetéseket még felemlíteni se volna szabad. Igaz ugyan, hogy közvetve legalább a párbajra mért büntetések a becsületsértések elkövetését is akadályozzák némileg, mert a becsületsértés következménye párbaj s a párbajt a törvény bünteti. De e hatás oly csekély, hogy figyelembe alig vehető és arra nézve, a ki megsértetik, egészen hatáskülső, míg a párbajért ő is büntetetik.. Egy út vezet tehát csak Rómába: *B o n o n i a d o c e t*.

VI. A PÁRBAJ JÖVŐJE.

A tökéletlen intézmények e jelszót viselve lépnek a világ színpadára: *j a v u l n i f o g o k !* A rosszak meg e mással: meghalok! Biztosan és menthetetlenül.

Meg vannak tehát a párbaj órái is számlálva, az ítélet felette születésénél már kimondatott. A végrehajtás csak idő kérdése. De mikorra várhatjuk mégis

kimúlását? Ki adhatna erre biztos választ. Rövid idő alatt semmi esetre. A fölvilágosodás, mely a párbajnak leghatalmasabb, sőt jól felfogva a dolgot, egyetlen ellenfele, bármily gyorsan izmosodjék is, jó ideig kell még várnia, míg a párbajjal megmérkőzhetik.

Sokan a materializmusnak a gyakorlatban minden kétségen kívül domináló szellemétől várnak e téren legtöbbet. De hiszszük, hogy a tények után ítélve, hasztalanul. Ez a piros-pozsgás, hájas szellem, igaz, ezer perccenttel emeli szemünkben az élet becsét, mert túlvilág e világnézet szerint ránk nem várakozik; de ugyanekkor ezer perccenttel növeli a külső becsület kamatlábait is, és így a párbajra nézve a nyereséget a veszteséggel ellensúlyozza. E fekete filozófia nem bálványozza föltétlenül az életet; vannak esetek, mikor éppen kioltása mellett kardoskodik. A becsület vagy élet elvesztésének alternatívái között, a materialista semmivel sincs jobb helyzetben, mint a hívő.

Mindamellettt a tények arra látszanak mutatni, hogy a párviadal napja lemenőben van. Angliában ügye teljesen megbukott. Európa minta-államában alig fordul elő ma párbaj-eset. Jó jel ez egész Európára nézve, mert a kontinensen a legújabb korban divat Britániát, a szigetek királyát, követni a komoly dolgokban épp úgy, mint a felületes és könnyebb természetű ékben a francziát.

Egy másik bizonyíték erre, hogy az Egyház századunkban a hatalmában levő legnagyobb büntetéssel, a kiközösítéssel sújtotta a párbajok bárminemű részeseit. A ki az egyházi törvényhozás óvatosságát ismeri, az tudja, hogy az Egyház aligha publikál akkor büntetéseket, a mikor azoktól eredményt nem vár. Reméli tehát, hogy e felette szigorú büntetéssel ma már visszatérhat a párbajtól sokakat. A mely reményre okot csak a társadalmi szellem átalakulása szolgálthat.

És valóban, a közvélemény ítélete is mindinkább

a párbaj ellen kezd fordulni. Ez ítélet néha a suttozás, majd a közbeszéd, sőt egyes feltűnőbb esetekben a hangos fölajdulás hangján is hallható. Alig találunk embert, a ki elvben a párbaj intézményét védené. De oly rossznak sem tartják, a milyen rossz még. Ez az, mi a közvélemény ítéletében ma még hiányzik.

Van még egy jelenség, mely szerfölött figyelemreméltó. Ez a párbaj-szabályok megalkotása. E szabályokat, mint említettük, a negyvenes években a francia árisztokrácia állította egybe. Céljok a párbaj vadságát, a mennyire lehet, korlátozni; humánusabb eljárást honosítani meg. A párbaj természetének futólagos ismerete könnyen meggyőzhet bárkit is, hogy e szabályok megalkotása, habár távolról is, mégis egy lépés a párbaj eltörlése felé. E szabályok, melyek a jogosság, a méltányosság eszméit viszik át a párbajba, hogy pl. a kitűnő lövő gyöngébb ellenféllel szemben ne célózhasson sokáig, nem egyebek, mint az igazságosság kisebb mérvű érvényesülései a párbajban. Pedig a mint az igazságosság, jogosság, méltányosság a maga egész kiterjedésében érvényesül: a párbaj megszűnt létezni. Az igazság napja alatt fönn nem állhat.

Jól megjegyzendő még, hogy Franciaországban vívták a múltban a legtöbb és a legkegyetlenebb párbajokat. Senkiben sincs oly élénk, tüzes és hozzá lovasias vér, mint a francziában. Az olasz megkéselheti ellenségét, de a francia csak lovasias küzdelemben akarja megsemmisíteni. És mégis ez a Franciaország teszi az első lépést a párbaj korlátozására! Mindenestre örvendetes jelenség.

Őszintén bízhatunk azért, hogy nem nagyon sokára a párbaj századok alatt készült sírboltjából tehetetlenül nézendi a világi becsület háborgását és sírköve e felirattal fogja a mellette elhaladó unokákat vigasztalni: „Csak volt!“ De vájjon azok nem fogják-e szomorúan kérdeni; „Mikép lehetett?!“

TARTALOM:

	Lap.
I. A párbaj eredete, fogalma	5.
II, A párbaj és a becsület	9.
III. A párbaj és a társadalom	14.
IV. Teendőink.....	17.
V. A párbaj jövője.....	20.